Environmental Conservation & Disaster Management

Editor

Mr. Balaji Acharya

Mr. Sanjay Jagtap

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

Environmental Conservation & Diaster Management

: Editors :

Mr. Balaji Acharya
Head, Department of Economics
Mahatma Phule Mahavidyalaya Kingaon,
Tq. Ahmedpur Dist Latur, Maharashtra

Mr. Sanjay Jagtap
Head, Department Public Adm.
Mahatma Phule Mahavidyalaya Kingaon,
Tq. Ahmedpur Dist Latur, Maharashtra

Sanskruti Publication, Latur

Sanskruti Publication

ISBN 978-81-971439-1-5

Environmental Conservation & Diaster Management

Editors : Mr. Balaji Acharya
Mr. Sanjay Jagtap

Copyright © Authors 2024

Sanskruti Publication
Gaikwad Building, Ganesh Nagar,
Old Ausa Road, Latur
Mob. 9403163700

First Editon : 13 March 2024

Offset : Indo Vision, Latur

Front Page Design : Vikas Dhamale

Note : All rights reserved. No part of this publication may be reproduced, distributed transmitted in any form or by any means, including photocopying, recording, or other electroni or mechanical methods, without the written permission of the publisher and the Author.

...nesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Tq.Sonpeth Dist.Parbhani

Sr. No	Paper	Page No.
31	महात्मा गांधीजींचे पर्यावरणविषयक विचार आणि सद्यस्थितीतील चळवळी **प्रा. चव्हाण सुखदेव गोविंदराव**	163
32	हवामान बदलाचे परिणाम व त्यातून निर्माण होणाऱ्या आपत्ती व त्यासाठी पर्यावरण संवर्धन **आडे गजानन धर्मा**	167
33	पर्यावरण शिक्षण लोकजागृतीचे एक प्रभावी माध्यम **डॉ. अमोल लाटे**	172
34	नागरीकरण व औद्योगिकीकरण - एक पर्यावरणीय अभ्यास **डॉ. बी. टी. पाटील**	175
35	पर्यटन व्यवसाय काळाची गरज **डॉ. अर्मुरे एस. डी.**	179
36	भारतातील कचरा व्यवस्थापन आणि पर्यावरण **डॉ. अनिल दिगंबर वाडकर**	183
37	पर्यावरण आणि शाश्वत विकास **डॉ. रमेश काशीराम शेंडे**	191
38	पाण्याचे जागतिक वितरण : एक दृष्टिक्षेप **ऋतुजा विष्णू माने, डॉ. किशोर भरत शिंदे**	196

PRINCIPAL
Late R... [illegible] ...kar ACS
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

Win2PDF

This document was created with the Win2PDF "Print to PDF" printer available at

https://www.win2pdf.com

This version of Win2PDF 10 is for evaluation and non-commercial use only.
Visit https://www.win2pdf.com/trial/ for a 30 day trial license.

This page will not be added after purchasing Win2PDF.

https://www.win2pdf.com/purchase/

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

27
पर्यटन व्यवसाय काळाची गरज

डॉ.अभुंरे एस.डी.
कै. रमेश वडपुरकर महा.सोनपेठ

प्रस्तावना:-

प्राचीन काळापासून माणूस निसर्गाच्यां सहवासात आनंदाने क्षण घालविण्यासाठी आणि नवीन नवीन प्रदेश त्या प्रदेशातील विविध कला व संस्कृती जाणून घेण्याची माणसाची मूळ प्रवृत्ती आहे. आज कोणत्याही देशाच्या अर्थव्यवस्थेत पर्यटनाची महत्त्वाची भूमिका आहे. आज पर्यटनाचा फार विकास झाला आहे. कारण बदलत्या दळणवळणाच्या सुख सोयीमुळे आपल्या देशातच नव्हे तर संपूर्ण जगात माणूस पर्यटन करत आहे.या पर्यटन व्यवसायामुळे सामाजिक आर्थिक आणि पर्यावरण विषयक विकास होण्याबरोबरच फार मोठा रोजगार मिळाला आहे. युरोपातील रोमन लोकांनी आनंद मिळवण्यासाठी आपल्या म्हणून यासाठी प्रवास ही संकल्पना प्रथम रुजवली आहे. कारण रोमन साम्राज्यात इजिप्त मधील पिरॅमिड्स पाहण्यासाठी तसेच ग्रीक मध्ये रचना पाहण्यासाठी रोमन लोक पर्यटन करत असतात पुढे औद्योगिक क्रांतीच्या नंतर युरोपमध्ये फार मोठ्या संपत्तीचा आग आला. परिणामी सामान्य लोक पर्यटन करू लागले. भारतात सुद्धा वेगवेगळे धार्मिक स्थळ किंवा सांस्कृतिक स्थळ असल्यामुळे किंवा पवित्र तीर्थ पाण्यासाठी लोक पर्यटन करू लागले यातून पर्यटनाचा विकास झाला

उद्देश:-

१. पर्यटनातून रोजगार मिळणे त्याचा अभ्यास करणे
२. पर्यटनाचे प्रकार व महत्त्व समजून घेणे
३. पर्यटन करत असताना मनोरंजन व मनशांती करणे
४. पर्यटनाचे फायदे याचा अभ्यास करण
५. देशांतर्गत व देशाबाहेर संस्कृतीचा अभ्यास करणे

गृहीतके:-

१. पर्यटनामुळे देशाचा आर्थिक विकास झाला आहे
२. पर्यटनामुळे दळणवळण वाढले आहे
३. पर्यटन व्यवसायामुळे तरुणांना रोजगार मिळत आहे
४. पर्यटन स्थळांना सांस्कृतिक महत्त्व प्राप्त झाले आहे

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

पर्यटन म्हणजे काय?

पर्यटन म्हणजे प्रवास होय यालाच इंग्रजी भाषेत 'टुरिझम' असे म्हणतात टूर म्हणजे प्रवास हा शब्द लॅटिन भाषेतील Torms या शब्दापासून तयार झाला आहे. या शब्दाचा मूळ अर्थ वर्तुळकार प्रवासाचा होतो पर्यटक म्हणजे मूळ निवासापासून वर्तुळकार प्रवास करणे .म्हणजे आपल्या शहराच्या ठिकाणापासून फिरून येणे तसेच इंग्रजी भाषेत टुरिस्ट म्हणजे पर्यटक तसेच ट्रॅव्हलर म्हणजे प्रवासी आधुनिक काळात पर्यटन हा एक स्वातंत्र राष्ट्रीय व आंतरराष्ट्रीय उद्योग म्हणून विकसित झाल्याचे दिसून येते देशातील व प्रदेशातील पुराण वस्तू. इतिहास. प्रसिद्ध व निसर्ग रम्य स्थळ. प्राचीन कला निर्मितीचे केंद्र. पवित्र तीर्थस्थळ. प्रचंड औद्योगिक ठिकाणी. पाहण्यासाठी लोक पर्यटन करत आहेत यावरून पर्यटन म्हणजे असे दिसून येते की पर्यटन म्हणजे असा आर्थिक कार्यक्रम की यात लोकांचा देशात व प्रदेशात प्रवास वास्तव्य व भ्रमती करणे किंवा पर्यटन म्हणजे सायंकाळ सायकल वरून फिरणे गिर्यारोहण करणे नौका विहार करणे तसेच जहाज आणि विमानाने म्हणतात पर्यटन म्हणतात

पर्यटनाचे प्रकार:-

पर्यटनचे अनेक प्रकार असले तरी प्रामुख्याने पर्यटनाची तीन प्रकारात वर्गीकरण केले आहे यामध्ये

१) ऐतिहासिक पर्यटन:-

पर्यटन आणि इतिहासाचा फार जवळचा संबंध आहे. कारण जगभरातील पर्यटक कोणते ना कोणते ऐतिहासिक स्थळ पाहण्यासाठी पर्यटकांचा ओढा असतो. आपल्या पूर्वजांचे पराक्रम त्यांनी तयार केलेले अनेक वास्तू उदा :शिवाजी महाराजांची किल्ले. शहाजानचा ताजमहाल अनेक राजवाडे. स्मारक. तोरणे. लेण्या. विहार. मंदिर इत्यादी ठिकाणी आपण फिरतोय यास ऐतिहासिक पर्यटन असे म्हणतात.

२) आंतरराष्ट्रीय पर्यटन :-

आधुनिक काळात दळणवळणाच्या फार मोठ्या सुविधा वाढल्या आहेत दळणवळणाच्या सुविधामुळे जग जवळ आले आहे त्यामुळे आपल्या देशात नव्हे तर आज लाखो लोक बाहेरच्या देशात फिरायला जात आहे यामध्ये वेगवेगळे कारणे असू शकतात उदाहरणार्थ आंतरराष्ट्रीय परिषदा विश्व संमेलन बैठका व्यावसायिक काम सर्वदर्शन धार्मिक स्थळांना भेटी किंवा आंतरराष्ट्रीय ऐतिहासिक स्थळे पाहण्यासाठी तसेच आर्थिक उदारीकरण आणि जागतिकीकरण इत्यादी कारणामुळे आंतरराष्ट्रीय प्रयत्न वाढले आहे.

३) भौगोलिक पर्यटन :-

प्रत्येक माणसाला नैसर्गिक ठिकाणे पाहणे आवडते कारण आपल्या देशात किंवा बाहेरच्या देशात किंवा आपल्या आजूबाजूला अनेक अभयारण्य समुद्रकिनारा नदीचे संगम सरोवर बेटे धबधबे पर्वतरांगा लेण्या इत्यादी ठिकाणांना भेटी देत असतात अशा ठिकाणांना भौगोलिक पर्यटन असे म्हणतात पर्यटनाचे वर्गीकरण केल्यानंतर आणखीन काही पर्यटनाचे प्रकार दिसून येतात.

व्यक्तिगत पर्यटन :- व्यक्तिगत पर्यटन म्हणजे एक युक्ती किंवा पर्यटन चे संपूर्ण कुटुंब त्यांनी निश्चित केलेल्या ठिकाणी जातात. सामूहिक पर्यटन या प्रकारात कुटुंब किंवा लोक एकत्र येऊन पर्यटन आयोजन

Late Ramesh Warpudkar ACS College
Sonpeth
Pin-431516
Ta.Sonpeth Dist.Parbhani

करतात. स्वदेशी पर्यटन, विदेशी पर्यटन, जलमार्ग पर्यटन, रेल्वे मोटारी पर्यटन, हवाई पर्यटन, धार्मिक पर्यटन, सुट्टीचे पर्यटन, अभ्यास विषय पर्यटन, क्रीडा पर्यंत पर्यटन, धाडसी पर्यटन, आनंददायी पर्यटन, परिषदा पर्यटन, व्यापारी पर्यटन, करमणूक पर्यटन, धार्मिक पर्यटन समुद्र पर्यटन, आधुनिक पर्यटन, हिवाळी पर्यटन, पावसाळी पर्यटन, उन्हाळी पर्यटन, सवलतीचे पर्यटन, संस्कृत पर्यटन अशा प्रकारे पर्यटनाचे फार मोठे प्रमाणात वेगवेगळे प्रकार आपल्याला दिसून येतात.

पर्यटनाचे महत्त्वः-

विकसनशील देशाचे पर्यटन विकास हे मुख्य ध्येय मानले जाते. कारण मागच्या दोन-तीन दशकाचा अभ्यास केला तर जे विकसणशील राष्ट्र आहेत. त्या राष्ट्रांना पर्यटना मधून फार मोठे उत्पन्न मिळाले आहे. भारतात सुद्धा ज्या राज्यांचा किंवा ज्या नगरांचा पर्यटनाचा विकास झाला तेथील लोकांची प्रगती झाली. पर्यटन विकासाचे महत्त्व लक्षात घेतले तर पर्यटन उद्योगामुळे आर्थिक प्रगती होत असते. कारण दरवर्षी मोठ्या संख्येने पर्यटक भेट देत असतात वेगवेगळ्या ठिकाणी भेटी घेत असतात तिथल्या दुकानात खरेदी -विक्री करतात. त्यामुळे आर्थिक प्रगती होते. तसेच पर्यटन हे सार्वजनिक आणि खाजगी उत्पादनाची सुरुवात आहेत त्यामुळे पर्यटन रोजगार निर्मितीमध्ये मदत करतो व उदाहरण हॉटेल उद्योग सेवा क्षेत्रात तसेच पर्यटनामुळे इन्फास्ट्रक्चरचा विकास होतो कारण एखाद्या ठिकाणाला पर्यटन स्थळ घोषित केले तर तेथे. धरण कनेक्टिव्हिटीची सोय असते विमानतळ उभारणे यातून इन्फास्ट्रक्चरचा विकास होतो पर्यटनामुळे सामाजिक प्रगती देखील होते कारण पर्यटनाचा एकमेकांचा आदर करतात निर्माण होते याचबरोबर. वारसा देखील वाढतो पर्यटन आपल्या देशातील सौंदर्य कला इतिहास भाषा दुसऱ्याला सांगतो सांस्कृतिक देवाण-घेवाण होते यावरून असे दिसून येते की पर्यटना एक विरंगुळा आणि मनोरंजन क्रियाकलापदाचा. नाहीतर एक व्यवसाय देखील आहे करणूक करते आणि आपल्या देशाचे उत्पन्न देखील वाढते.

पर्यटनाचे फायदेः-

पर्यटनामुळे स्थानिक लोकांना फार मोठ्या रोजगाराची निर्मिती पर्यटन क्षेत्रात गुंतलेल्या सेवा आणि वाहतूक शत्रूला फार मोठा फायदा होतो कारण वेगवेगळ्या लोकांना वेगवेगळ्या माध्यमातून रोज झाली यामध्ये रिक्षा बस ट्रेन टॅक्सी चालक घोडेस्वार दुकानदार हॉटेल धागे फार मोठे फायदा होतो भारतामध्ये अनेक स्मारक. किल्ले. लेण्या. राजवाडे ताजमहाल लालकिल्ला राजगड गोल घुमट स्तूप मंदिर इत्यादी स्थळे पर्यटनाच्या आकर्षित करतात पर्यटनामुळे देशाचा एकूण जीडीपी विकासात मदत होते. स्थानिकांना आपला उदरनिर्वाह चालविण्यास मदत होते, तसेच पर्यटन क्षेत्रामुळे आंतरराष्ट्रीय सामान्य निर्माण होतो पर्यटनामुळे विविध संस्थेची लोक एकत्र भेटतात. एकमेकांना बद्दल आदरणीय निर्माण होतो त्यामुळे सांस्कृति वाढतो आरोग्य आणि निरोगीपणा सुद्धा वाढतो या व्यतिरिक्त बऱ्याच विचारवंतांच्या मते पर्यटन हृदयासाठी आरोग्यदायी असते तारुण्य टिकविण्यासाठी मदत बुद्धी हुशार होते सर्जनशीलता वाढते उत्पादन क्षमता वाढते वैयक्तिक विकास होतो अशा प्रकारे पर्यटनाचे फार मोठे फायदे दिसून येतात.

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani

समारोप:-

वरील सर्व घटनांचा अभ्यास केला तर पर्यटन म्हणजे काय पर्यटनाचे स्वरूप महत्त्व व प्रकार आणि पर्यटनाचे फायदे आपल्याला दिसून येतात आज पर्यटनाचा एक उद्योग म्हणून पाहिले जात आहे पर्यटन जगातील महत्त्वपूर्ण उद्योग म्हणून ओळखला जातो. खरं या व्यवसायाला कोणतीच यंत्रसामग्री कच्चा माल लागत नाही आज पर्यटनाला खूप महत्त्व प्राप्त झाले आहे. भारतीय पर्यटन विकासाच एकूण सात टप्पे आहेत दुसरी पंचवार्षिक (१९ ते १९६१) व आठवी पंचवार्षिक योजना (१९९१-१९७७) पर्यटनाचा विकास व्हावा म्हणून विशिष्ट नऊ प्रकारचे प्रोग्राम घटनेत दिले आहे याचबरोबर भारतीय पर्यटन विकास महामंडळ ITDC पर्यटन विकासाच्या संदर्भात अनेक समित्या स्थापन करून पर्यटन विकास केला आहे आज शाळा महाविद्यालयात पर्यटन शास्त्र (Touriism) ठेवण्यात यावे कारण या विषयातून मुलांना फार मोठा रोजगार मिळतो

संदर्भ सूची:-

१. पर्यटन उद्धव एक विकास डॉ. राजेश कुमार व्यास. राजस्थान हिंदी ग्राम अकॅडमी

२. पर्यटन भूगोल - निराली प्रकाशन सोलापूर

३. महाराष्ट्र पर्यटन - संभाजी बी पाटील

४. पर्यटन शास्त्र, डॉ ओम शिवा लिंगाडे

PRINCIPAL
Late Ramesh Warpudkar (ACS)
College, Sonpeth Dist. Parbhani